

Tanker om Platons dialog *Statsmanden* i Gorms nyoversættelse

af Mogens Herman Hansen

Gorm

På denne dag, hvor Gorm fylder 60, vil jeg tænke 35 år tilbage til forårssemesteret 1975, da professor Johnny Christensen og jeg i fællesskab udbød en øvelsesrække over Demosthenes' politiske taler. Kun to studerende dukkede op til øvelserne. Det var egentlig for få, men da det var gode studerende, besluttede vi os til at gennemføre kurset. Efter tre uger meldte den ene studerende fra. Kurset var for tidskrævende, og hun skulle læse til eksamen. Johnny og jeg drøftede sagen og besluttede os til at fortsætte ufortrødent med én studerende: Christian Gorm Tortzen. Det blev et udbytterigt og mindeværdigt semester. Som resultat af kurset skrev jeg en artikel, "Demosthenes som politiker". Den blev trykt i tidsskriftet *Museum Tusulanum* i 1977, og i første note kunne jeg skrive, hvad ingen universitetslærer vel turde skrive i dag: "Denne artikel er skrevet i foråret 1975 i forbindelse med en øvelsesrække over Demosthenes, som prof. Johnny Christensen og jeg afholdt i fællesskab. Jeg vil gerne benytte lejligheden til her at takke såvel min kollega prof. Johnny Christensen, som vort lydhøre auditorium: stud. mag. Christian Gorm Tortzen."¹

Platons dialog *Statsmanden*

Som emne for mit bidrag til Gorms festskrift har jeg valgt Platons dialog Πολιτικός, på dansk *Statsmanden*, der nu står trykt i andet bind af den monumentale nyoversættelse af alle Platons værker.² Det er Gorm, der har oversat dialogen, og det har han gjort fortræffeligt; nok så godt, som det kan gøres; for det er svært at oversætte, sommetider næsten umuligt, og jeg vil bruge dialogens titel som eksempel på, hvor vanskeligt det er at gengive en oldgræsk tekst på nudansk.

På græsk hedder dialogen som sagt Πολιτικός, det ord, der er blevet til vort ord 'politiker'.³ Men på oldgræsk betyder πολιτικός slet ikke 'politiker'.⁴ En politiker er jo en folkevalgt beslutningstager, der i reglen er medlem af et politisk parti og beskæftiger sig professionelt med politik. Lad os nu se på en politisk leder i Athen, f.eks. Demosthenes. Han var

-
1. Hansen (1977) 24.
  2. Tortzen (2010).
  3. Hansen (1991b) 348; (1992).
  4. Hansen (1989a) 4-5.

ikke folkevalgt, men optrådte på eget initiativ. Han var ikke beslutningstager, men forslagsstiller. Han var ikke professionel, men blev tværtimod straffet, hvis han fik penge for at drive politik. Og han var ikke medlem af noget politisk parti, for der fandtes slet ikke politiske partier. Det er derfor misvisende, når vi i dag kalder Demosthenes for ‘politiker’.

Lad os så se på det oldgræske ord *πολιτικός*. Det er et adjektiv, der er afledt af substantivet *πολίτης* (borger), der igen er afledt af substantivet *πόλις* (bystat): *πολιτικὸν στράτευμα* betegner således en hær af borgersoldater i modsætning til en hær af forbundsfæller, *σύμμαχοι*.⁵ I andre sammenhænge er vort adjektiv ‘politisk’ en dækkende oversættelse. I forbindelse med et kupforsøg i Athen i ca. 624 f.Kr. fortæller Thukydid, at det på den tid var de ni archonter, der stod for styringen af de fleste politiske anliggender: *τὰ πολλὰ τῶν πολιτικῶν*;⁶ og Aristoteles’ udsagn om, at “mennesket af natur er et politisk væsen” – et *ζῷον πολιτικόν* – er nok den berømteste og hyppigst citerede sætning i hele forfatterskabet.⁷

Men adjektivet *πολιτικός* kan også bruges substantivisk i maskulinum om en politisk person. Det er netop, hvad Platon gør i denne dialog. Og her kommer vi i vanskeligheder. For *πολιτικός* er et ord, der kun hører hjemme i filosofisk prosa. Som betegnelse for en politisk person findes det ikke i retorik eller historieskrivning, eller i de dokumenter, vi har overleveret på sten (indskrifter). Vi har bevaret 150 retstaler, rådstaler og folkeforsamlingstaler. I alle disse taler bliver ordet *πολιτικός* kun en eneste gang anvendt om en fremtrædende politisk aktiv borger, altså en person, vi i dag kalder en politiker.⁸ I alle de tusindvis af indskrifter, vi har bevaret, er der ikke én eneste forekomst af *πολιτικός* i maskulinum. I alle disse kilder bliver en politisk aktiv athensk borger kaldt *ρήτωρ* eller *πολιτευόμενος*, men aldrig *πολιτικός*.⁹

Ordet *πολιτικός* brugt substantivisk i maskulinum findes kun hos Platon og Aristoteles samt i Xenofons sokratiske skrifter. Overensstemmelsen på dette punkt mellem Platon og Xenofon tyder på, at den substantiviske anvendelse af *πολιτικός* går tilbage til Sokrates, og det er nok værd at lægge mærke til. I dialogerne *Σοφιστής* og *Πολιτικός* er Sokrates trådt tilbage som samtalepartner og har overladt styringen af diskussionerne til den fremmede fra Elea. Men Platon arbejder altså stadig med sokratiske begreber og

---

5. F.eks. Xen. *Hell.* 5.4.55.

6. Thuc. 1.126.8: *τότε δὲ τὰ πολλὰ τῶν πολιτικῶν οἱ ἐννέα ἄρχοντες ἔπρασσον.*

7. Arist. *Pol.* 1253a3. Der er 73.000 forekomster af *zoon politikon* i Google og 419.000 af *political animal*.

8. Aischines 2.184, hvor Euboulos beskrives som en blandt *τῶν πολιτικῶν καὶ σωφρόνων ἀνδρῶν*.

9. Dem. 18.170, cf. Hansen (1989a) 5-10. Når athenerne skulle omtale deres statsledere generelt, kaldte de dem *ρήτορες καὶ στρατηγοί*, altså ‘talere og feltherrer’. Platon siger derimod, at feltherrekunsten og talekunsten adskiller sig fra den sande statsmandskunst (*Pol.* 304d-305a).

problemstillinger. Aristoteles har formentlig overtaget den personlige brug af *politikos* fra sin lærer Platon. Hos dem alle tre betegner *politikos* en person der er *kyndig* i statssager, én der har *viden* om staten (på græsk *polis*).¹⁰ Om vedkommende er statsleder eller ej, er ligegyldigt.¹¹

Den bedst dækkende oversættelse af dialogens titel er derfor *Statsmanden*, som Πολιτικός også oversættes af Carl Berg i den alderstegne *Græsk-Dansk Ordbog til Skolebrug* fra 1864,¹² af Per Krarup i hans oversættelse af dialogen fra 1939,¹³ og af Gorm Tortzen i hans nye oversættelse fra 2010. I *Ordbog over det Danske Sprog* defineres statsmanden som en “person der i ledende stilling deltager i en stats styrelse”. Som sekundær betydning anføres “en statskyndig mand”.¹⁴ Men oversættelsen er alligevel ikke perfekt. Vi bruger jo ordet statsmand om en politisk kyndig, der samtidig er en betydelig statsleder, altså om Perikles, Cæsar, Richelieu, Churchill eller Gorbatsjov. Vi vil ikke bruge ordet statsmand om politiske filosoffer og folk, der er kyndige i statsvidenskab som f.eks. Thomas Hobbes eller Max Weber. Det kunne man måske stadigvæk gøre for hundrede år siden. Men på nudansk er denne betydning helt forsvundet.¹⁵

Omvendt: Hvis vi fra nyere historie skulle nævne nogle, der var *politikoi* i Platons forstand, ville det f.eks. være utilitaristen Jeremy Bentham, der i 1820'erne skrev forslag til statsforfatninger for flere af de nye sydamerikanske stater og gik ind for en etårig valgperiode, eller statsretsprofessoren Hans Kelsen, der i 1920 skrev Østrigs nye republikanske forfatning, eller den irske politiske filosof Philip Pettit, der i 2008 blev inviteret af Spaniens premierminister til at vurdere den spanske regerings indsats for demokrati og frihed.¹⁶

Vi må erkende, at der ikke findes noget dansk ord, der præcist kan dække Platons brug af Πολιτικός, og at der er en kløft mellem det begrebsapparat, som Platon udviklede og brugte i sine dialoger, og det, som athenerne betjente sig af i omtalen af deres politiske

---

10. Xen. *Mem.* 4.2.11; Pl. *Pol.* 258b *et passim*; Arist. *Eth. Nic.* 1102a18-22.

11. Pl. *Pol.* 259a; Xen. *Mem.* 1.6.15; Arist. *Pol.* 1278b3-5.

12. Berg (1864) 1179.

13. Høeg & Ræder (1939) 97-184.

14. *Ordbog over det danske Sprog* 21 (København 1943) 1030; *Videnskabernes Selskabs Ordbog*.

15. ‘Statsmand’ er afledt af tysk ‘Staatsmann’. I den store tyske ordbog (Grimm) fra 1960 angives som første forklaring: “Mann der Staatsangelegenheiten zu leiten versteht oder dem solche anvertraut sind”. I *Dansk Ordbog udgivet under Videnskabernes Selskabs Bestyrelse* 6 (1848) 787 defineres en statsmand som “den, som besidder fuldstændig, dyb indsigt i statskunsten; sædvanligvis en sådan mand, der tillige deltager i den højere statsstyrelse”. *Den Danske Ordbogs KorpusDK* viser, at ordet nu kun bruges om statsledere og toppolitikere.

16. Hansen (2010) 140 (Bentham); 63 (Kelsen); 87 (Pettit).

institutioner, og som vi kender fra indskrifterne, fra den politiske retorik og fra historieskrivningen.

Sofisten, Statsmanden og Filosoffen

Dialogen *Statsmanden* indgår i en planlagt trilogi af dialoger: *Sofisten*, *Statsmanden* og *Filosoffen*. På græsk: Σοφιστής, Πολιτικός, Φιλόσοφος.¹⁷ I *Sofisten* optræder Sokrates kun i den indledende rammedialog. Det er en fremmed fra byen Elea i Syditalien, der spiller den hovedrolle, som Sokrates har haft i alle de tidligere dialoger, og hans partner i dialogen er den unge matematiker Theaitetos. Tilhørere til diskussionen er Theodoros, den unge Theaitetos' matematiklærer, og den unge Sokrates, som vi ikke ved meget om. Han var Sokrates' navnebroder, men ikke hans slægtning.¹⁸

Dialogen *Sofisten* handler fortrinsvis om metafysik, mere specifikt om forholdet mellem platoniske idéer på forskellige niveauer. Det gør *Statsmanden* også. Det overordnede mål med dialogen er at få en bedre forståelse af idéerne og deres indbyrdes forhold,¹⁹ men dialogen har samtidig et klart politisk tema, som flettes ind, og i den sidste tredjedel af dialogen bliver det politiske budskab vigtigere end den metafysiske problemstilling.²⁰ Det er denne passage, der gør dialogen *Statsmanden* til Platons vigtigste politiske skrift ved siden af de to hovedværker *Staten* og *Lovene*.

Dialogen *Filosoffen* ved vi intet om, ikke fordi dialogen er tabt, men fordi den aldrig blev skrevet. Det er jo ærgerligt, men det viser os én vigtig ting: Filosoffen og statsmanden er nu to forskellige personer og ikke længere den samme, som det var tilfældet i dialogen *Staten*. I *Staten* var budskabet jo, at stater aldrig vil blive ordentligt regeret, med mindre kongerne bliver filosoffer, eller filosofferne konger.²¹

Dialogen *Statsmanden* følger umiddelbart efter *Sofisten*. Her føres diskussionen mellem den fremmede fra Elea og den unge Sokrates, og den indledes med den unge Sokrates' taknemmelighed over den gennemgang af sofisten, han lige har oplevet. Den unge Sokrates siger (257a): "Tak skal du have, Theodoros! Jeg er virkelig taknemmelig for, at du har introduceret mig for Theaitetos og vores gæst fra Elea." Theodoros svarer: "Du bliver nok tre gange så taknemmelig, Sokrates, når de også har fået klaret spørgsmålet om

---

17. Cf. Pl. *Soph.* 217a; cf. Friis Johansen (1991) 288-90. Contra: Pradeau (2002) 77-78, der mener, at det er filosoffen, der er den centrale skikkelse i såvel *Sofisten* som *Statsmanden*, og at det aldrig har været Platons hensigt at behandle filosoffen i en tredje dialog.

18. Nails (2002) 269 (den unge Sokrates); 274-78 (Theaitetos); 281-82 (Theodoros).

19. Pl. *Pol.* 285d; 286d.

20. Pl. *Pol.* 291d-311c.

21. Pl. *Resp.* 473c-d.

statsmanden og filosoffen.” Og Theodoros siger kort efter henvendt til eleateren (257b-c): “Vil du ikke nok fortsætte med at gennemgå statsmanden eller filosoffen?”²² Det er den eneste gang ordet *φιλόσοφος* forekommer i dialogen *Statsmanden*, og det bruges kun som en henvisning til den dialog, der aldrig blev skrevet. Faget filosofi (*φιλοσοφία*) nævnes også kun et enkelt sted i *Statsmanden*: i forbindelse med Platons beskrivelse af det mytiske samfund på titanen Kronos’ tid.²³ Det er det omvendte af, hvad vi oplever i dialogen *Staten*: I *Staten* er filosoffen i centrum, hvorimod ordet *πολιτικός* brugt substantivisk i maskulinum kun forekommer tre gange i hele *Staten*, to gange i nedsættende betydning om de slette statsmænd, der for tiden styrer staterne og altså slet ikke fortjener benævnelsen *πολιτικός*,²⁴ og en gang positivt om lægeguden Asklepios.²⁵ Dvs.: I *Staten* hører vi om filosoffer (*φιλόσοφοι*), men ikke om statsmænd (*πολιτικοί*). I dialogen *Statsmanden* hører vi om statsmænd, men ikke om filosoffer. Forklaringen får vi i det afsnit af dialogen, der er viet til den klassifikatoriske bestemmelse af statsmanden.

Klassifikationen af statsmanden og statsmandskunsten

En *politikos* er altså ikke en ‘politiker’ og heller ikke nødvendigvis en ‘statsmand’ i vor forstand. Han er en person, der sidder inde med en bestemt viden, og det, Platon vil undersøge, er statsmandskunsten *ἡ πολιτικὴ (ἐπιστήμη)*. Platon er faktisk langt mere interesseret i den viden, statsmanden har, end i statsmanden selv. Og en stor del af dialogen går med at bestemme, hvad denne viden består i. Platon vil forsøge at finde frem til, hvordan man kan udskille denne viden fra andre former for viden. Lange afsnit af dialogen *Politikos* er en eksercits i klassifikation.

Alle former for viden (*πάσαι ἐπιστήμαι*) opdeles i praktisk viden (*πρακτική*) og teoretisk viden (*γνωστική*),²⁶ derefter bliver den teoretiske viden opdelt i en bedømmende del (*κριτικὸν μέρος*) og en befalende del (*ἐπιτακτικὸν μέρος*).²⁷ Statsmandens viden er naturligvis befalende.²⁸ (Platon giver ingen eksempler på former for bedømmende viden, men det er rimeligt at formode, at filosoffens er bedømmende. Derfor er der naturligvis ingen grund til at nævne filosoffen og filosofien i den fortsatte klassifikation og beskrivelse af statsmanden.) Statsmanden er selv ophavsmand til de befalinger, han udsteder (*αὐτο-*

22. Pl. *Pol.* 257a: ἐπειδὴν τὸν τε πολιτικὸν ἀπεργάζωνται σοι καὶ τὸν φιλόσοφον. 257b-c: ἀλλ' ἐξῆς, εἴτε τὸν πολιτικὸν ἄνδρα πρότερον εἴτε τὸν φιλόσοφον προαιρήῃ, προελόμενος διέξελθε.

23. Pl. *Pol.* 272c.

24. Pl. *Resp.* 426d og 489c.

25. Pl. *Resp.* 407e.

26. Pl. *Pol.* 258e.

27. Pl. *Pol.* 260b; 292b.

28. Pl. *Pol.* 260c.

επιτακτικῇ ἐπιστήμη), han er ikke blot en herold, der videregiver en befaling.²⁹ Befalingen vedrører røgten af levende væsener, og mere præcist flokdyr. Og inddeler vi flokdyrene i hornede og ikke-hornede osv., osv., ender vi med, at befalingerne vedrører tofodede levende væsener (δίποδες), nemlig mennesker.³⁰

Hvorfor al den klassifikation? For at forstå idélæren. Vi har menneskets idé, hestens idé, trekantens idé. Vi har også det godes idé og retfærdighedens idé. Et menneske og en hest er begge levende væsener. Findes der også en særlig idé for alle levende væsener? – og én igen for pattedyr? – og inden for pattedyrene en særlig idé for rovdyr? – og en anden idé for primater? Kort sagt, findes der specifikke ideer på alle de klassifikatoriske niveauer, vi kan finde? I så fald udgør idéverdenen et hierarki af ideer, der er indeholdt i hinanden. Det gør der åbenbart, og det er det metafysiske problem, der ligger bag hele den klassifikatoriske del af dialogen statsmanden.³¹

Nærmere bestemmelse af statsmanden og hans virke

Når vi har fået klassificeret statsmanden og bestemt statsmandskunstens plads i hierarkiet af videnskaber, kan vi undersøge, hvem statsmanden er, og hvilke opgaver han har i staten.

Først må vi gøre os klart, at Platon skelner mellem to typer statsmand: den guddommelige og den menneskelige.³² Den guddommelige statsmand levede i den forrige verdensalder, da universet blev styret af titanen Kronos.³³ Han sammenlignes med en hyrde (ποιμήν, νομέυς), der passer sin flok.³⁴ Den menneskelige statsmand hører hjemme i vor verdensalder,³⁵ og han beskrives nogle gange som en læge i besiddelse af den viden, der kan helbrede patienterne,³⁶ men først og fremmest som en væver, der kan samle de forskellige samfundsklasser.³⁷ Endelig er der de politiske ledere i samtiden. De bliver somme tider kaldt 'statsmænd', men de fortjener ikke benævnelsen.³⁸ Det er den sande

---

29. Pl. *Pol.* 260e.

30. I Pl. *Pol.* 267a-c giver Platon en opsummerende oversigt over alle de successive led i klassifikationen.

31. Friis Johansen (1991) 294. To steder i dialogen (285d; 286e-87a) hævdes det, at det er belysningen af dette problem, der er hovedformålet med hele diskussionen.

32. Pl. *Pol.* 275b-c; 276d.

33. Pl. *Pol.* 274e.

34. Pl. *Pol.* 265d; 267c; 268c; 274a-75c; 276d-e.

35. Pl. *Pol.* 274e; 275c. – Jeg er enig med Skemp (1952) 155 og Rowe (2005) 77 i, at Platon med *τοὺς δ' ἐνθάδε νῦν ὄντας πολιτικούς* (275c) henviser til de sande statsmænd i den nuværende verdensalder (cf. 274e) og ikke specifikt – som antaget af Annas & Waterfield (1995) 30 – til samtidens statsmænd, dvs. 'statsmænd' på Platons tid, der jo alle stemples som uværdige til betegnelsen *πολιτικοί* (292d; 303c).

36. Pl. *Pol.* 259a; 293b; 295c-d; 297a-98a; 299b-c.

37. Se næste afsnit.

38. Pl. *Pol.* 292d; 303c.

statsmand, der beskrives i dialogen, den guddommelige i første del (258b-77a), den menneskelige i anden del (277a-311c), efter at den fremmede fra Elea har afsluttet myten om forholdene under den tidligere verdensalder (268d-76e). Der er naturligvis vigtige lighedspunkter mellem den guddommelige og den menneskelige statsmand.

Hele dialogen igennem bliver statsmanden sammenstillet med kongen,³⁹ og Platon slår fast, at statsmandskunsten er identisk med den kongelige kunst eller videnskab.⁴⁰ Men det er underordnet om den, der besidder den kongelige viden, er statens magthaver eller ej; statsmanden kan godt være en privatperson, en *ιδιώτης*,⁴¹ der rådgiver magthaverne.⁴² Statsmanden er altså en éner: Vi skal ikke forestille os muligheden af et råd eller en hel forsamling af statsmænd.⁴³ I en stat er der højst en eller to, der kan have den rette statsmandsviden.⁴⁴ Platon lader os endda forstå, at der på hans tid slet ikke findes nogen person, der fortjener benævnelsen statsmand.⁴⁵

Sand regering beror på viden⁴⁶ og kan udøves helt uden love.⁴⁷ Lovene er generelle forskrifter, der aldrig kan tage højde for individuelle aspekter af hver enkelt sag.⁴⁸ Slavisk at følge lovene er derfor en defekt regeringsform.⁴⁹ Men samfundet er for komplekst til, at en statsmand kan styre alt og afgøre alle sager personligt.⁵⁰ Derfor må han udstede generelle retningslinjer i form af love,⁵¹ og viden om lovgivning er en del af den kongelige kunst.⁵² Men de love, han giver, vil han altid selv kunne se bort fra, hvis det er hensigtsmæssigt,⁵³ og han kan give flere nye love.⁵⁴ Det styrende princip er, hvad der er til gavn for staten (*τὸ συμφέρον*). Om det skal gennemføres med tvang eller frivilligt, med eller uden

---

39. Pl. *Pol.* 258e; 259d; 266e; 268c; 274e; 276e; 291c; 292d; 311c.

40. Pl. *Pol.* 259c-d; 267c; 276c; 280a; 284b; 289d; 300e; 305c-d.

41. Pl. *Pol.* 259a.

42. Pl. *Pol.* 259b; 292e-93a; 300b. – De love, som man i samtidens bystater bør følge slavisk, må i tidligere tid være givet af personer, der var kyndige i statsmandskunsten. I passagen 300b omtales de som rådgivere, *σύμβουλοι*. I passagen 259a beskrives statsmanden som en privatperson, *ιδιώτης*, og han si-destilles med en læge, der netop formår at rådgive, *συμβουλεύειν*. En sammenligning af de to passager viser efter min opfattelse, at de rådgivere, der omtales i passagen 300b, må være identiske med den statsmand, der omtales 259a.

43. Pl. *Pol.* 292e; 297b-c; 300e.

44. Pl. *Pol.* 293a; 297c; 301a.

45. Pl. *Pol.* 292d; 301d-e; 303b-c.

46. Pl. *Pol.* 292b-c; 293c-d.

47. Pl. *Pol.* 293a-94a.

48. Pl. *Pol.* 294a-b; 295a-b.

49. Pl. *Pol.* 294c; 297a.

50. Pl. *Pol.* 295b-c.

51. Pl. *Pol.* 294c-d; 295a; 297d.

52. Pl. *Pol.* 294a; 305e; 309d.

53. Pl. *Pol.* 296b-97a; 300c-d.

54. Pl. *Pol.* 296a.

love, er underordnet.⁵⁵ Den sande statsmand er altså essentielt en lovgiver (*νομοθέτης*),⁵⁶ men han er ikke bundet af de love han giver.

Det er ifølge Platon den ideelle form for statsstyre. Det er den syvende forfatning,⁵⁷ der ikke findes længere.⁵⁸ Hvad så med de seks former for forfatning, som findes i vor verdensalder? I mangel af en sand statsmand må de eksisterende stater leve på efterligninger af den sande statsmands love,⁵⁹ og de må holde sig strengt til lovene;⁶⁰ for de har ikke den rette viden til selv at forbedre dem eller se bort fra dem, når de ikke passer på den forhåndenværende situation. Det er den næstbedste form for statsstyrelse.⁶¹ Hvis magthaverne lader hånt om lovene, laver om på dem hele tiden og kun ser på egen fordel, får vi den værste form for regering.⁶²

Alt efter om det er en enkelt, nogle få eller flertallet, der står for styret og forvalter lovene, får vi kongedømme, aristokrati eller den gode variant af demokrati.⁶³ Hvis de, der står for statsstyrelsen, derimod ikke følger lovene, men regerer uden hensyn til lovene og ofte med henblik på egen fordel, får vi de tre perverterede forfatninger: demokrati, oligarki og tyranni.⁶⁴

Statsmandskunsten som vævekunst

Statsmanden er altså lovgiver, men i kraft af sin viden kompetent til at ændre sine love og dispensere fra dem. Hvad skal lovene handle om? I dialogen *Politikos* sammenlignes statsmandskunsten med vævekunsten.⁶⁵ Vævekunstens opgave er at sammenflette islæt og trend.⁶⁶ Ved at sammenligne den kongelige videnskab med vævekunsten beskriver Platon statsmandens opgave som det at sammenvæve de forskellige dele, staten består af, altså at sikre statens sammenhængskraft. I *Staten* skelnede Platon mellem tre mennesketyper: dem, der er drevet af det rationelle princip – filosofterne; dem, der er drevet af emotionerne – de menige vogtere; og dem, der er drevet af deres begær – de erhvervsdrivende.⁶⁷

---

55. Pl. *Pol.* 296d-e.

56. Pl. *Pol.* 294d; 305b; 309d.

57. Pl. *Pol.* 296e; 297d; 302c; 303b.

58. Pl. *Pol.* 301e.

59. Pl. *Pol.* 293e; 297c-d; 300c; 301a-b; 301e.

60. Pl. *Pol.* 297e; 299c; 300b-c; 301a; 302e-03a.

61. Pl. *Pol.* 297e; 300c.

62. Pl. *Pol.* 300a.

63. Pl. *Pol.* 291d; 300c; 302e-03a.

64. Pl. *Pol.* 291e-2a; 301a-c; 302e-03b.

65. Pl. *Pol.* 279b; 280a; 287b; 305e-6a; 309b; 310e-11c.

66. Pl. *Pol.* 283a.

67. Pl. *Resp.* 440e-41a.

I *Statsmanden* anvender Platon en anden opdeling, således at han kun får to mennesketyper:⁶⁸ folk, der er dynamiske, krigeriske og foretagsomme, over for folk, der er stilfærdige, fredsommelige og helst vil passe deres eget. Platon skelner mellem dem, der er modige (*ἀνδρείοι*), og dem, der er sagtmodige (*σώφρονες*). Staten har brug for begge typer. Problemet er, at de modige og de sagtmodige er hinandens modsætninger. Der er ofte konflikt mellem dem, og konflikten kan udvikle sig til en borgerkrig (*στάσις*).⁶⁹ Bruger man billedet med vævekunsten, svarer de modige til trenden og de sagtmodige til islætten.⁷⁰ Statsmandens opgave er at få 'sammenvævet' de modige og de sagtmodige og skabe samdrægtighed (*ὁμόνοια*) og venskab (*φιλία*) i staten.⁷¹

Den historiske baggrund for Platons *Statsmanden*

Ifølge Platon er der ikke nogen statsmand at finde i nogen af de eksisterende bystater. Enten er der ikke længere nogen statsmand,⁷² eller også formodes han at være bortrejst for en periode.⁷³ Men Platon kommer ikke med et eneste konkret eksempel på, hvilke statsmænd der er ophavsmænd til de gamle love, som bystaterne nu gør klogt i at efterleve uden ændringer.⁷⁴ Hans skildring er generaliserende og abstrakt, og det har pint mange af de forskere, der har kommenteret dialogen,⁷⁵ efter min mening uden grund. Når hans samtidige har læst hans beskrivelse af statsmanden, har de næppe været i tvivl om, hvem han havde i tankerne: de store lovgivere fra arkaisk tid, nemlig Lykourgos i Sparta, Solon i Athen, Charondas fra Katane og Zaleukos fra Lokroi⁷⁶ samt flere andre,⁷⁷ alle sammen berømte lovgivere, der levede århundreder før Platon.⁷⁸ Foruden disse historiske personer,

---

68. Pl. *Pol.* 306a-11c.

69. Pl. *Pol.* 306b; 307c.

70. Pl. *Pol.* 309b.

71. Pl. *Pol.* 311b-c.

72. Pl. *Pol.* 301c.

73. Pl. *Pol.* 295c-d; 300d.

74. Pl. *Pol.* 299c-d; 301a.

75. Rowe (2000) 248-51; Schofield (2006) 174-75. Tilsvarende er der ikke noget forsøg på at finde en historisk parallel i Skemp (1952) 47-49 eller Annas & Waterfield (1995) xvii-xix. Kun Campbell (1867) nævner Solon (141) og Zaleukos (143) uden at uddybe, at de kan have været forbilleder for Platons statsmand.

76. Arist. *Pol.* 1273b33-4 (Lykourgos og Solon); 1274a22-5 (Zaleukos og Charondas).

77. Philolaos fra Korinth (Arist. *Pol.* 1274a31-2); Drakon fra Athen (1274b15); Pittakos fra Mytilene (1274b18-9); Androdamos fra Rhegion (1274b23).

78. Gagarin (1983) 58-62. Det er i dag almindeligt accepteret, at disse personer er historiske og faktisk har fungeret som lovgivere i arkaisk tid, se Wallace (2009) 417-20. Meget af, hvad vi ved fra senere kilder om deres liv og virke, er imidlertid legendarisk. For denne undersøgelse er det underordnet, hvad der er historie, og hvad der er myte i den tradition om de arkaiske lovgivere, der var fremherskende i klassisk tid.

var der de berømte mytiske lovgivere, først og fremmest kong Minos af Kreta.⁷⁹ Han mentes – inspireret af Zeus – at have givet de love, som de kretiske bystater sidenhen kopierede, og det er grunden til, at Platon omtaler ham i *Lovene*, og at Aristoteles i sin samling af bystatsforfatninger kunne skrive en fælles *Kreternes forfatning*, skønt der var henvend et halvt hundrede bystater på øen, hver med sin forfatning.⁸⁰ Traditionerne om de mytiske lovgivere modsvarer Platons opfattelse af, at den sande statsmand hører hjemme i den forrige verdensalder, under titanen Kronos' regering.⁸¹ Det er derimod de historiske lovgivere, som Platon har i tankerne, når han efter myten beskriver statsmandens rolle nærmere.

Disse lovgivere blev udpeget af borgerne i deres bystater til at gøre en ende på den alvorlige modsætning mellem rig og fattig, som skabte splid og ofte førte til borgerkrig.⁸² For at bruge billedet fra *Politikos* skulle de mestre den politiske vævekunst og genskabe den sociale enighed i staterne. Midlet var at give staten en ny forfatning og en ny retsorden ved at skrive en lovsamling, som borgerne forpligtede sig til at følge.

Ingen af disse lovgivere var den egentlige leder af den bystat, han skulle lovgive for.⁸³ De berømteste og bedst kendte er Lykourgos i Sparta⁸⁴ og Solon i Athen.⁸⁵ Lykourgos gav sine love som formynder for en mindreårig konge,⁸⁶ og Solon fik opgaven som lovgiver betroet i kraft af et forlig mellem de stridende samfundsklasser.⁸⁷ Ligesom Platons statsmand rejste de begge to væk, da de havde løst deres opgave. Da Lykourgos havde fastlagt den nye spartanske livsstil, lod han alle spartanerne kalde sammen og aflægge ed på, at de ville efterleve hans love loyalt uden at ændre noget, før han vendte tilbage efter en rejse til Delfi. Så rejste han til Delfi, men han vendte aldrig tilbage.⁸⁸ Da Solon havde fået sine love indskrevet, formentlig på trætavler (*axones*), rejste han væk og lod athenerne sværge på, at de ville opretholde hans love.⁸⁹

---

79. Pl. *Leg.* 624a-b; Arist. *Pol.* 1271b31-2; Strabon 10.4.19 (= Ephoros (*FGrHist* 70) fr. 149).

80. Heracl. Cret. 14 (Dilts). Se Perlman (2005) 292-300.

81. Da Minos var søn af Zeus, hører han strengt taget hjemme i den nuværende verdensalder og ikke i den tidligere under Kronos.

82. Szegedy Maszak (1978) 208.

83. Arist. *Pol.* 1296a18-21.

84. Hdt. 1.65; Arist. *Pol.* 1271b25-6, 1273b33. Cf. Oliva (1971) 63-70.

85. Arist. *Pol.* 1273b34-74a5, 15-24; *Ath. Pol.* 5.2.12-13 (med citater fra Solons digte).

86. Hdt. 1.65 (formynder for sin nevø Leobotas fra Agiadernes kongehus); Arist. *Pol.* 1271b25 (formynder for sin nevø Charillos fra Eurypontidernes kongehus); cf. Jones (1968) 5-7.

87. Hdt. 1.29.1; Arist. *Ath. Pol.* 5.2; Plut. *Solon* 14.1; 16.5.

88. Plut. *Lycurg.* 29.2-3; Arist. *Pol.* 1271b25-6.

89. Athenerne bundet til at leve efter Solons love i 10 år: Hdt. 1.29.2; i 100 år: Arist. *Ath. Pol.* 7.2; Plut. *Solon* 25.1, 6.

På Platons tid levede man stadigvæk officielt under Lykourgos' love i Sparta⁹⁰ og Solons i Athen.⁹¹ Naturligvis var lovene og forfatningen blevet ændret. Men det blev enten fortiet, eller, hvis det blev nævnt, blev ændringerne opfattet som beklagelige tilbageskridt fra de langt bedre tilstande, som man oprindeligt havde levet under. De store lovgiveres æra var forbi. De fandtes ikke længere i klassisk tid. Det bedste, man kunne gøre, var at holde fast ved de oprindelige love i uændret form, eller at vende tilbage til dem, hvis de var blevet ændret. Idealet var 'den fædrene forfatning' – *patrios politeia*,⁹² altså den politiske kurs, som Platon i sin dialog beskriver som den næstbedste. Der er faktisk en forbløffende overensstemmelse mellem Platons tanker om *ho politikos* og den opfattelse, som samtidens athenske statsmænd giver udtryk for, f.eks. Demosthenes. I talen *Mod Timokrates* beklager Demosthenes sig over, at athenerne hele tiden giver ny love, i stedet for at holde fast ved Solons love. Han fremhæver i stedet lokrerne som et folk med gode love. Det er de epizephyriske lokrere i Syditalien, Demosthenes taler om. De levede stadig under de love, som den berømte lovgiver Zaleukos havde givet for mere end 200 år siden. Dem kunne de opretholde uændret, fordi de havde den udmærkede bestemmelse, at en borger, der foreslog en ny lov, skulle gøre det med en strikke om halsen, og hvis hans forslag blev nedstemt, strammede man strikken. Derfor var kun én lov blevet ændret i 200 år. Zaleukos' love byggede på talionsprincippet: øje for øje og tand for tand. Nu var der en borger, der truede med at stikke øjet ud på sin enøjede fjende. Denne kunne så som straf stikke øjet ud på gerningsmanden, men ville selv være blind, mens gerningsmanden stadig havde et øje at se med. Derfor foreslog den enøjede med strikken om halsen, at hvis man stak øjet ud på en enøjet, skulle man selv have begge sine øjne stukket ud. Den lovændring blev vedtaget.⁹³ Så Demosthenes kunne med rette lovprise lokrerne for at være et folkefærd, der holdt fast ved deres fædrene love, nøjagtig som Platon foreskriver, man skal gøre det, ikke som den bedste, men som den næstbedste løsning, når der ikke længere findes en statsmand af rette format.

mhh@hum.ku.dk

---

90. Xen. *Lac. Pol.* 1.2, 14.1 og *passim*.

91. Andoc. 1.83; Dem. 20.90; Aeschin. 1.4ff. Se Hansen (1989b) 79-81.

92. Hansen (1991a) 296-97.

93. Dem. 24.139-43. Ifølge Polybios 12.16.10-11 var denne lovgivningsprocedure indført af Zaleukos.

Bibliografi

- Annas, J. & Waterfield, R. 1995. *Plato. Statesman* (Cambridge).
- Berg, C. 1864. *Græsk-Dansk Ordbog til Skolebrug* (København).
- Campbell, L. 1867. *The Sophistes and Politicus of Plato, with a Revised Text and English Notes* (Oxford).
- Friis Johansen, K. 1991. *Den europæiske filosofis historie. Antikken* (København).
- Gagarin, M. 1986. *Early Greek Law* (Berkeley & Los Angeles).
- Hansen, M.H. 1977. "Demosthenes som Politiker," *Museum Tusulanum* 30-1: 24-38.
- Hansen, M. H. 1989a. "The Athenian 'Politicians' 403-322," i M.H. Hansen, *The Athenian Ecclesia II* (København) 1-24.
- Hansen, M.H. 1989b. "Solonian Democracy in Fourth-Century Athens," *Classica et Medieevalia* 40: 71-106.
- Hansen, M.H. 1991a. *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes* (Oxford, 2. udg. London 1999).
- Hansen, M.H. 1991b. "Politiker," *Den Store Danske Encyklopædi* 15: 348.
- Hansen, M.H. 1992. *Hvad er en politiker og hvem er politikere?* (København).
- Hansen, M.H. 2010. *Demokrati som styreform og som ideologi* (København).
- Høeg, C. & Ræder, H. (udg.). 1939. *Platons Skrifter VII* (København).
- Jones, A.H.M. 1968. *Sparta* (Oxford).
- Nails, D. 2002. *The People of Plato* (Indianapolis).
- Oliva, P. 1971. *Sparta and her Social Problems* (Prag).
- Perlman, P. 2005. "Imagining Crete," i M.H. Hansen (udg.), *The Imaginary Polis. Acts of the Copenhagen Polis centre 7* (København) 282-334.
- Pradeau, J.F. 2002. *Plato and the City* (Exeter).
- Rowe, C. 2000. "The Politicus and Other Dialogues," i *The Cambridge History of Greek and Roman Political Thought* (Cambridge) 233-57.
- Rowe, C. 2005. *Plato. Statesman2* (Oxford).
- Schofield, M. 2006. *Plato* (Oxford).
- Skemp, J.B. 1952. *Plato's Statesman. A Translation of the Politicus of Plato with Introductory Essays and Footnotes* (London).
- Szegedy-Maszak, A. 1978. "Legends of Greek Lawgivers," *Greek, Roman and Byzantine Studies* 19: 199-209.

Tortzen, C.G. 2010. "Statsmanden," i C.G. Tortzen (udg.), *Platon. Samlede værker i ny oversættelse*. II (København) 43-129.

Wallace, R. W. 2009. "Charismatic Leaders," i K.A. Raaflaub og H. van Wees (udg.), *A Companion to Archaic Greece* (Chichester) 411-26.